
Александар Милосављевић

УЖИЦЕ У ОРАНЖУ

Милосављевић

Постало је немогуће слагати фрагменте портрета драмског писца Љубомира Симовића само на основу коцкица (елемената) које нуди домаћа театарска продукција. Већ неколико година, наиме, комади овог песника који – како то сам наглашава – тек повремено пише драме, изводе се и на иностраним позоришним сценама. Од некадашњег Источног Берлина, од Лођа, Торуња или Бидгошћа у Пољској, преко Братиславе, Прешева и Кладова у Словачкој, преводи Симовићевог комада *Пућујуће позориште Шойаловић* путују Европом (и не само Европом) да би, сво, стигли и до Француске, па и даље – до Казабланке.

Прва станица на мојим иностраним путовањима по задатку који ми је наметнула улога селектора Стеријиног позорја био је Марсеј. Циљ: представа *Пућујуће позориште Шойаловић* по драми Љубомира Симовића. Нема сумње да овај комад о путујућој позоришној трупи која своје представе приказује у сенци вешала – за време окупације, увелико функционише на франкофонским театарским сценама, пре свега захваљујући заједничким преводилачким напорима Борке Легра (Legras) и Ан Рену (Anne Renou). Јер, осим што се сада нашла на репертоару театарске трупе из Оранжа (коју сам уместо на матичној сцени, »уловио« на гостовању у Марсеју), сем недавне премијере овог дела у Швајцарској (такође на француском) исти превод је послужио и као основа за представу која је пре три године настала у оквирима копродукције позоришта из Стразбура и Париза. Ову продукцију, награђивану и изузетно ласкаво оцењену од стране француских критичара, Вида Огњеновић је позвала на 37. Стеријино позорје, а

дирљив је био телеграм којим су Французи образложили свој недолазак условљен међународним санкцијама које нису поштеделе ни област културе и уметности. Нажалост, ова верзија *Шопаловића* више се не игра.

Име позоришта које изводи *Шопаловиће* које гледам у Марсељу је Театар *Sablier*. У преводу, »sablier« значи »пешчаник«. Одбијам да ту чињеницу прихватим као игру случаја. »Nomen est omen«. Назив позоришта, дакле, доживљавам као добар предзнак, као наговештај кишовског благослова под којим ће се дешавати ова моја »француска мисија«, али и као својеврсно затварање круга (наравно, нипошто дефинитивно), као уобличење сложеног циркулуса у који су уплетени многи културолошки, уметнички, театарски и литерарни утицаји и везе, зачети ко зна кад, временом продубљивани, развијани, учвршћивани – између осталог, и духом односно пером Данила Киша, а ево сада и дивном драмом Љубомира Симовића. Нема сумње да су Французи у њој препознали себе, тачније да су у том тексту препознали људскост, универзалну причу о односу између позоришта и живота.

*

На сцену ступа група људи. Сви актери представе *Пуџује њозоришти Шопаловић* су ту. Поједине ликове из Симовићевог драме препознајем по костиму, за неке само претпостављам кога играју... У позадини је челиста. Свира изузетно сетну композицију. Позната ми је, мада је одавно нисам чуо. Глумци, осветљени рефлектором одоздо (тако да помало делују аветињски) почињу да певају. Сада препознајем мелодију наше староградске песме. Од раније готово напамет знам комад *Пуџује њозоришти Шопаловић* – што је добро с обзиром на то гледам представу на језику којим не говорим. (Моја »невоља« је, између осталог, и у томе што сам ову драму видео у извођењу глумаца Југословенског драмског позоришта, предвођене фасцинантно појавом непоновљивог Милоша Жутића, и у надахнутој режији Дејана Мијача. А и све »остало« у тој инсценацији било је изузетно: музика Пеђе и Младена Вранешевића, костими Божане Јовановић, сценографија Миће Табачког. Шта је још потребно да се (театарски) догоди да би онај ко је видео београдску представу могао да је заборави, или да избегне да буде њоме оптерећен док гледа неко ново сценско извођење?)

Одмах је очигледна прва »копча« у троуглу који чине: *Пуџује њозоришти Шопаловић*, Срби и Французи: рат (други светски) и окупација. То нам је, наиме, заједничко искуство. Очигледно и сам фасциниран текстом, редитељ представе Проспер Дис (Diss), намерно се повлачи пред Симовићем и унапред одустаје од ма каквих експеримената, редитељских надградњи и сценске екстраваганције. Он максимално уважава писца. Сценографија је редукована: два-три елемента указују на авлију, скеле маркирају балконе, а у ову представу у представи, у тај свет у којем ће се позоришна уметност од тривијалности уздићи до силе која (ипак) мења свет, у тај микрокосмос испуњен глумом свих актера – и професионалних глумаца из *Шопаловића* трупе, али и

осталих јунака представе, могуће је ући са свих страна, па и из гледалишта. Јер у зачарани свет театра улази се лако, мада је из њега тешко пронаћи излаз. На основу фотографија које су део прес-материјала знам да се ови *Шојаловићи* и иначе, на матичној сцени, играју под отвореним небом, у истинском дворишту, тачније у ћошку великог дворишта.

Осим тога, Дис (још једно име-знак и још једна литерарна асоцијација која везује ову представу с нашом културом, потврђујући посредно Симовићеву песничку провенијенцију) није само редитељ и директор Театра *Пешчаник*. Он је, наиме, и глумац који ће у овој представи изаћи на сцену као шеф трупе – Василије Шопаловић. Глумачки нерв ће му, с једне стране, помоћи да сјајно обликује улогу, док ће, с друге, Дису – редитељу омогућити да сценски разиграва градијацију којом су повезани чланови путујуће дружине. Већ сасвим у »облацима«, сасвим измешавши различите нивое стварности – реални живот и уметничку, позоришну збиљу, Филип Трнавац, којег овде игра Тјери Бла (Thierry Blanc), дефинитивно је одустао од реалног света и сасвим се преселио у померену стварност театарског привида. Следећа у низу је Софија чији лик у представи Позоришта *Пешчаник* тумачи Валерије Маринез (Valerie Marinese). Она је још увек позоришно невина и сасвим људски зачуђена пред чаробним светом позоришта којим је, ипак, за свагда заражена. Између Филипа и Софије, у некој врсти међупростора, дакле на пола пута између две стварности, између различитих нивоа реалности, застала је Јелисавета Протић у одличном, промишљеном и одмереном тумачењу Кристин Бертије (Christine Berthier). Она је, наиме, прошла фазу зачуђености и очараности, она о позоришту зна много (готово све), па и то да је с њеном младошћу прошла и могућност играња одређеног типа рола, као и да се њене глумачке могућности постепено сужавају. Но Јелисавета је ипак – Глумица. У њој има понешто и од Филипа и од Софије.

У оваквом контексту, Василије Проспера Диса постаје нека врста Мајстора, театарског Мага, Демијурга који покреће позоришно лудило и у стању је да држи све расуте конце своје трупе у шапци. Између осталог, он уме да успоставља комуникацију између различитих светова, он зна кодове света реалног живота у којем ваља опстати без обзира на окупацију и мимо позоришно тотално необавештене публике, али су му и те како познате и шифре позоришне уметности која је, зна он то врло добро, у стању да омађија Речју, његов Василије зна шта је позориште али, исто тако, познаје и живот. Притом овај лик је у француској представи сасвим другачије конципиран у односу на Жутићевог Василија, лишен је оне жутићевске природне господствености и, ваљда, урођене елеганције. Дис, међутим, своје »аргументе« гради другачијим, ништа мање уверљивим средствима. Био је стамен, жовијалан, енергичан, вазда прибран, овоземаљски у контакту с »земаљским светом«, али и намерно театралан када би интервенисао у свету театра. Отуда и не чуди што су његове интервенције у посредовању између два света, по правилу, биле успешне; док је он пред спољашњим светом репрезентовао Глумца и Позориште све је било у реду.

Ни у игри осталих чланова путујуће трупе глумаца није било онога што су београдски глумци показали у представи коју је режирао Дејан

Мијач: ни младачке природно еротизоване устрепталости Јасмине Ранковић, чија је Софија, у сцени ноћног разговора с Дропцем, сугерисала рађање будуће велике глумице, ни зачудности с којом је Милан Гутковић, покаткад као одсутан, ткао лик Филипа, ни лакоће без које Јелисавета Ђурђије Цветић не би тако шармантно шетала преко границе која одваја свет позоришног привида од реалне стварности, нити Жутићевог поигравања на ивици декадентности... Па ипак, француски глумци су успевали да прецизно покажу све основне линије без којих Симовићев текст не би могао да функционише. А у француској представи је и те како функционисао.

Насупрот театарском универзуму чији су заточеници глумци трупе Василија Шопаловића, у реалном свету оличеном у окупираном Ужицу бриљирали су Гина Лее Куланж (Lea Coulanges). У француској представи њено име изговарају као Ђина, што би код нас изазвало сасвим погрешне асоцијације. Ова изузетна глумица је и појавом, и ставом, и изразом лица, али и начином на који је била урођена у своје фамозно корито за прање рубља, те модулацијама гласа које су појачавале тензију и драматику збивања, савршено уобличила улогу несрећне жене. Енергија којом је трпела своју судбину, да би затим отпочела борбу за заточеног сина, долазила је однекуд из дубина њене патње, концентрисала се у скоро обамрлом телу које би онда одједном, нагло експлодирало покретима, гестикулацијом, мимиком, акцијом, а силина емоција еруптивно би да избије из њене невелике појаве. Леа Куланж је схватила да њен задатак није само у томе да тумачи одређену личност него и да нам покаже судбину, а у њеној игри било је много од чврстине и неке притајене нежности забринуте мајке и жене која је затомила своју еротску снагу.

Наличје агилне Гине и овде је био вечито припити Благоје како га је, у француској представи приказао Бертран Меје (Bertrand Malet). Кључ његове личности и сада је била флаша с ракијом коју ни једног часа није испуштао из руку. Из те црте човека који је свој живот предао алкохолу, логично су следиле Благојеве особине: компромисерство, попустљивост, престрављеност ратом, животом, улогом оца, мужа, а иза свега тога находила се његова спремност да пристане на крдо, на закон руље, на сигурност већине – као један од темељних закона света реалности, и да из те позиције почини зло. Попут Мише Јанкетића, премда с неупоредиво мање шарма и оног типично еринског шеретлука, и Меје је инсистирао на Благоју као обичном човеку, што његов положај и судбину чини још страшнијом. Своју ролу увек љубазне и привидно искрене домаћице, смерне удовице и неизантересоване жене, Корин Дерја (Corinne Derian) је одиграла превише отворено откривајући наличје »медаље«, праву Симкину природу. Пренагласно показујући да њена Симка заправо глуми преко ове глумице је била реализована идеја по којој се безазленом свету аутентичне глуме у позоришту супротстављају свет невеште глуме у животу обичних смртника.

У овој представи посебно је занимљив био концепт лика суровог батинаша Дрошца, који ће у једној сцени Симовићеве драме детаљно објашњавати на који начин он то својим бичем начињеним од волујске

жиле извучи признања од затвореника. У београдској верзији ову ролу маестрално је тумачио Гојко Шантић, ћутљив, висок а помало погрбљен, тек огрнут капутом или гуњем, мрк, зауман, сав саткан од ирационалне снаге и неке мржње – понорнице, која ће га, како се то у први мах чинило, занавек дистанцирати од света и људи. Но и тај, такав крвник, чија и сама појава утерује страву у кости, ипак ће се преобразити, »процветаће« попут мириса ливаде под летњом месечином, попут цветног »тепиха« на којем се одиграва ноћни сусрет између Дропца и младе Софије. После те сцене и сусрета с невиним, наивним Дериштем позоришта, њему једино преостаје да се обеси, и то оном истом жилом којом је сатирао несрећне заточенике. За разлику од Шантића Бернар Мелије (Bernard Meulien) свог Дропца представља као деформисаног човека, као физички изобличену наказу која у првој појави помало подсећа на Иговог Квазимода. Али насупрот Звонару Богородичне цркве, ружноћа овог човека долази изнутра, из душе, из извитопереног погледа на свет, из мржње према људима, из властите психолошке несигурности и нестабилности. Док буде описивао своју »иследничку методологију«, овај Дробац неће моћи да прикрије уживање у послу који га испуњава задовољством, он напросто не може да не покаже сладострашће с којим обавља свој сурови целатски позив. Парадоксално, а можда и не, али у тим тренуцима лик Дропца неће изазвати језу. Напротив, блиска карикатури и утемељена у гротесци, ова интерпретација ће чак деловати комично. И ма колико француски глумац технички ваљано обликовао ову улогу, чини се да она, управо својом нехотичном хуморношћу, драматуршки није представљала добро решење, будући да је овај лик заогрнула непотребним маглинама и одвела га ка сасвим другачијим асоцијацијама.

*

Већ је речено да редитељ француске представе почиње ове *Шопаловиће* тако што ће сви актери комада готово на самој ивици просценијума на српском отпевати песму. Попут античког хора, овом сценом ће бити назначена атмосфера која боји будућа догађања. На сличан начин, такође музичким секвенцама, тек наизглед изван контекста који одређује радњу, али непрестано сугеришући сетна осећања, Дис ће у међусценама инсистирати на срећно одабраним музичким пасажима. Њих ће уживо изводити музичар на виолончелу. У полумраку дворишта, у окупацијској тескоби, наспрам тог звука врцаће искре позоришта Шопаловићевих глумаца. Но, отприлике на половини представе, ону исту песму с почетка отпеваће Ги Латира (Guy Lathuraz), глумац који је претходно ваљано одиграо улогу немачког официра Мајцена. Сада, међутим, певајући он неће бити одевен у униформи. Његова појава изазваће недоумицу, провоцираће асоцијације које заводе на погрешан траг. А када се исти глумац буде појавио и на самом крају представе, овога пута певајући другу песму – на француском, дакле у извесном смислу подржавајући музичке пасаже из међусцена, та његова појава (такође без униформе) на ефектан начин ће заокружити сценска дешавања, биће најбоље финале ових *Шопаловића*.

*

На гостовању у Театру Турски (Theatre Toursky) у Марсеју, публику *Шојаловића* је пре свега чинио млађи свет, претежно интелектуалци и уметници, као и они који су верзирани када је у питању рад Театра *Пешчаник* и његовог редитеља Проспера Диса. Успех гостију из Оранжа је био велики, праћен правим овацијама на крају представе која је често била прекидана аплаузима. И реакције француских гледалаца по правилу су се поклапале с оним београдске публике. Те фебруарске вечери, како су то накнадно објаснили, а знајући да је у сали и гост из Београда, Французи су играли ову представу у част Љубомира Симовића.